

II.

KNIHOVNA A ARCHIV OLOMOUCKÉ KAPITULY

Knihovna a archiv olomoucké kapituly patří k nejstarším útvarům svého druhu v českých zemích. Na přední místo se řadí i svým rozsahem, strukturou a stavem dochování.¹⁾ Knihovna čítá více než 600 svázků zhruba z 10.–18. stol. Archiv pak uchovává vedle množství aktového materiálu a úředních knih více než 2000 listin. Jeho starší, listinná část, začíná souvislou řadou již v 1. pol. 12. stol., ostatní písemnosti se připojují od 14., resp. 15. stol. a udržují si kontinuitu až do doby nejnovější. Nemaleý počet písemností, patřících kdysi k tomuto starobylému celku, je dnes uložen v bývalém arcibiskupském archivu v Kroměříži, s některými kusy se pak shledáváme i v kapitulní knihovně, podobně jako do nedávna uchovával archiv kodexy této knihovny. Z naznačených okolností vyvstávají před námi zejména dvě otázky. Prvá z nich si žádá vysvětlení, do jaké míry je dnešní spojení kapitulního archivu a knihovny dílem náhody či organického vývoje, výsledkem novodobého zásahu nebo doby starší. Druhá pak chce obdobnou odpověď v případě vztahu těchto kapitulních institucí k archivu a knihovně biskupské, resp. arcibiskupské. Je důležité, abychom si tyto vzájemné souvislosti — nápadně ostatně každému, kdo se dostane do styku se zmíněnými ústavy — uvědomili již zde a brali je v úvahu při vlastním sledování vývoje kapitulního archivu a knihovny.

O vzniku kapitulního archivu a knihovny nemáme přímých zpráv. Můžeme v té věci získat určité poučení jedině z materiálu, který se nám zde dochoval. V tom směru je situace u archivu snazší. Zde byl základ položen nepochybně nejstaršími listinami Jindřicha Zdíka v 1. pol. 12. stol. K nim pak v následujících desetiletích přistupovaly listiny další v počtu úměrném růstu a významu instituce, jíž byly určeny, jakož i rozšíření listiny v našich zemích. Zda v době Zdikově má svůj počátek i knihovna, nelze říci s takovou určitostí. Ne snad proto, že by tu nebylo tak starých dokladů. Na-

¹⁾ Literatura o této tematice je velmi skrovná. Speciální studie naprosto chybí, k dispozici jsou pouze ojedinělé zmínky v některých starých pracích d'Elvertových a Dudíkových, jak je o nich ostatně zmínka na příslušných místech v následujícím textu. O nejstarších dějinách kapitulního archivu a knihovny srov. níže v exkursu I. a II.

opak, dochoval se obsáhlý soubor rukopisů starších 13. stol., z nichž o celé řadě lze prokázat, že vznikly v době Zdíkové, ba dokonce přímo v olomoucké kapitule, že tudíž již tehdy tvořily kapitulní knihovnu. Nemůžeme však přejít beze zmínky možnost ještě starší existence knihovny, resp. jejího zárodku. Vždyť počátek kapituly nespadá teprve do doby Zdíkovy. Víme o její působnosti — i když v podstatně menším rozsahu — již v 11. stol. při kostele sv. Petra. I z této doby má knihovna některé kodexy, o nichž však zatím nelze s plnou určitostí prokázat, že tvořily její součást již v tak dávné minulosti. Nemajíce tudíž žádných dokladů, můžeme jen předpokládat počátky knihovny již v 11. stol.²⁾

Růst knihovny až k jejímu dnešnímu stavu pohyboval se pak obdobnými cestami, jako tomu bylo u jiných těchto sbírek církevního původu. Mnohé z rukopisů byly získány prací domácího skriptoria. Jeho existence je patrná nejen ve stol. 12., především v době Zdíkové, kdy je velmi intenzivní, ale též v následujících stoletích 13., 14. a 15. Nemalý přírůstek plynul knihovně z darů a pozůstalostí, zejména samých kapitulních hodnostářů.³⁾ Mnohé kusy z dnešního souboru byly pak získány koupí⁴⁾ a nejrůznějšími způsoby převodů, jejichž podstata nám zůstává zatím namnoze nejasná.⁵⁾ Jaký byl

2) Vycházíme zde z předpokladu, že nehledě ke kapitule, již sám biskupský kostel vyzadoval alespoň nejnmutnější liturgické knihy.

3) Např. v 14. stol. daroval probošt Johannes Budwicz knihovně misál (dnešní CO 1; srov. novodobou poznámku děkana Thysebaerta na přední předsádce tohoto rukopisu) — arcibiskup pražský Jan Očko z Vlašimě, dřívější biskup olomoucký, rukopis CO 67 (srov. fol. 75b) — kanovník Lev rukopis CO 259 (srov. přední předsádka verso) — Jacobus, medicine professor, rukopis CO 48 (srov. přední přidešti). Pozoruhodné jsou z této doby rukopisy, které se kapitule dostaly od kanovníka Zandera de Rambow: CO 80 (srov. fol. 189b), CO 82 (srov. fol. 1), CO 324 (srov. fol. 82b), CO 426 (srov. fol. 56b). Jsou to vesměs kanonicko-právní rukopisy italského původu, které Zanderus de Rambow, mimo jiné též biskupský oficiál, přinesl zřejmě přímo z Itálie. Z 15. stol. budiž tu zatím zmínka o rukopisech kroměřížského probošta: CO 17 (srov. fol. 2), CO 34 (srov. fol. 2), CO 224 (srov. fol. 1), CO 404 (srov. fol. 1) — olomouckého děkana Petra: CO 51 (srov. fol. 3), CO 213 (srov. fol. 1) — kanovníka Blasia: CO 61 (srov. přední přidešti), CO 92 (srov. fol. 1) — kanovníka Alexia z Jihlavy: CO 165 (srov. přední přidešti), CO 326 (srov. přední přidešti) — písaře Jošta CO 453 (srov. přední přidešti) — kanovníka Ondřeje Stiboria CO 412 (srov. přední přidešti) — Petra, služebníka biskupa Kuneše (Konráda) ze Zvole CO 503 (srov. fol. 1) atd. Z 16. stol. jsou tu pak rukopisy olomouckého vikáře Jakuba Rokyty: CO 289 (srov. přední desku vazby), CO 332 (tamtéž) — olomouckého a brněnského probošta Augustina Kaesbroda CO 360 (srov. přední přidešti) — olomouckého vikáře Rehoře Salia CO 296 (srov. fol. 1) aj.

4) Např. CO 40 (srov. fol. 2), CO 47 (fol. 59b), CO 64 (přední přidešti), CO 74 (přední přidešti), CO 107 (fol. 133b), CO 267 (fol. 1), CO 436 (fol. 1). Některé koupě byly uskutečněny i v době nové, jak ukazuje rukopis CO 518 (srov. přední přidešti), koupený kapitulním archivářem a knihovníkem, kanovníkem Janem Josefem Buolem r. 1792 ve veřejné aukci.

5) Srov. např. CO 4 (fol. 1b), náležící ve 14. stol. augustiniánskému klášteru P. Marie v Prostějově a později zřejmě klášteru téže řehole ve Sternberku; šternberskému klášteru patřily v 14. stol. rukopisy CO 170 (srov. fol. 1b) a CO 307 (srov. zadní přidešti) — klášter v Dolanech vlastnil v 15. stol. kodex CO 116 (srov. přední přidešti) — Martin, vikář

podíl těchto činitelů na celkovém růstu sbírky, nelze ovšem při současném stavu zpracování látky stanovit. Nepochybně mnohem více světla vnese do této problematiky detailní zpracování jednotlivých kodexů. Ani odtud však nemůžeme očekávat odpověď na všechny otázky, které před námi vyvstávají. Rozhodně bychom na této cestě nezískali poučení v bodě nejpotřebnějším, totiž o tom, jaký byl rozsah a struktura knihovny v době jejího růstu a rozkvětu.⁶⁾

V případě kapitulní knihovny máme však situaci natolik příznivou, že můžeme dosáhnout uspokojení i v tomto směru. Z 1. pol. 15. stol., tedy z období, kdy růst sbírky rukopisů dosahuje takřka svého vrcholu, dochovaly se inventáře movitého majetku kapituly zahrnující v sobě též přehled knihovny. Nejstarší z nich pochází z r. 1413, další z r. 1430, poslední, nejobsáhlejší, vzniká v r. 1435.⁷⁾ Knihovna kapituly olomoucké, jak nám ji představují inventáře, byla na svou dobu v českém prostředí nevšedním zjevem. Již svým rozsahem se řadila k předním sbírkám tohoto druhu, jako byly knihovny pražské kapituly, svatotomášského kláštera či universitních kolejí, když v r. 1435 čítala více než 230 svazků. Počet svazků těchto knihoven se pohyboval mezi 200–300 kodexy a vyjadřoval tehdy běžný evropský průměr. Ovšem porovnávajíc obsáhlost olomoucké sbírky s jinými knihovnami, domácími i cizími, musíme mít na paměti obecně platnou skutečnost, že knihovny kapitul bývaly skrovnější než soubory kodexů v kláštorech a na universitách. Okolnost, že i tak udržuje kapitulní knihovna krok s ostatními, pochopitelně jen zvyšuje její tehdejší postavení. Na zvlášť významném místě však stojí olomoucká knihovna svou obsahovou strukturou. Platí to zejména o oddělení právních rukopisů, kde jsou v bohaté míře zastoupeny kanonické a legistické sbírky a příslušná literatura. Tak mezi kanonickými rukopisy vedle obvyklého Gratiánova Dekretu a různých sbírek dekretálů Benencasův Casus decretorum i Bartoloměje Brixenského, Summu Pisanu, Breviarum Bernarda z Pavie, Speculum iudiciale Viléma Durantis a jména jiných glosátorů a komentátorů, jako byl Johannes Monachi, Johannes Andree, Paulus de Liazariis, Guido de Baysio, Dinus de Mugellis, Guillelmus de Mandogato, Johannes de Deo a Goffredus de Trano. Pozoruhodná je rovněž sbírka legistických kodexů. Z Digest jsou zde za-

u sv. Petra v Brně, daroval farnímu kostelu P. Marie v Milevsku rukopisy CO 147 (srov. fol. 1) a CO 162 (srov. fol. 1), který je držel v 15. stol. — rukopis CO 109 (srov. fol. 70b), tvořící v 14. stol. součást knihovny magdeburského konventu, dostává se v 20. letech 15. stol. neznámému Janu Willenovi — CO 227 (srov. fol. 1) patří v 15. stol. kostelu sv. Mořice v Kroměříži — CO 309 (srov. fol. 1) rovněž v 15. stol. opavskému oltářníku Janu Wolfovi atd.

6) Proč tomu tak je, srov. M. Flodr, Středověké seznamy rukopisů jako historický pramen. ČMM 77 (1958), str. 4.

7) O vzniku, účelu a charakteru těchto inventářů srov. níže exkurs I.

stoupeny všechny tři části, *Digestum vetus* dokonce ve třech exemplářích, *Digestum novum* a *Infortiatum* po jednom, *Codex* rovněž třikrát, *Justiniánovy Institutiones* ve dvou rukopisech, v jednom *Autentika* a dokonce se objevuje i *Lombarda*, sbírka langobardských zákonů, jejíž výskyt v oblasti severně od Alp je celkem vzácností. Z literatury je to především *Azonova Summa Codicis* (dvakrát), *Pillius Medicensis* aj. Již tento prostý výčet ukazuje, jak dalece se vyrovnávalo olomoucké prostředí s tehdejší produkcí práva kanonického a civilního. Kapitulní knihovna neměla u nás po této stránce obdoby a také v širším měřítku přesahovala obvyklý průměr. Knihovna pražské kapituly, která svým původem stojí olomoucké nejbliže, je mnohem skrovnější. Nejenže čítá zhruba polovinu těchto kodexů, nýbrž i ve výběru je daleko prostší. Omezuje se na nejnutnější a jinak běžná díla, při čemž zde legistické sbírky a literatura takřka chybí. Hodnotu olomoucké sbírky pak podtrhuje i to, co se nám jeví ze samých rukopisů, které se dodnes většinou dochovaly.⁸⁾ V četných případech jde totiž o díla, která se svým zpracováním v nejednom směru liší od běžného způsobu podání. Kodexy jsou vesměs cizí provenience, hlavně italské, a pocházejí převážně ze 14. stol. Mnohé z nich se dostávají do olomoucké knihovny přímým stykem členů kapituly s italským prostředím, jak jsme např. výše viděli u rukopisů kanovníka *Zandera de Rambow*. Základ k této sbírce byl ovšem položen již ve 12. stol., konkrétně v době *Zdikově*, kdy zde byla opsána dvě tehdy významná díla, *Collecta Burcharda Wormského* a *Collectio trium partium Ivona de Chartes*. A není jistě bezvýznamné, že již tyto rukopisy vykazují odlišnosti proti obvyklému zpracování.

Další oddělení kapitulní knihovny zůstávají ovšem svým významem daleko zpět za sbírkou právních rukopisů. Co nás překvapuje v oddělení theologických a liturgických rukopisů, je relativní nedostatek patristické literatury a vůbec děl jiných církevních spisovatelů, a to jak v pestrosti uváděných autorů, tak i v počtu jejich spisů. Nechybí ovšem ani v tomto oddělení poměrně vzácné kusy, jako např. opis registra *Řehoře VII.*, který se nám bohužel dnes nedochoval. Oddíl knih naukového a literárního obsahu není nikterak početný, podobně jako je tomu v knihovnách jiných církevních ústavů u nás, a přináší vlastně jen díla antických autorů, převážně literárního obsahu (na rozdíl např. od pražské kapituly, která zde byla více soustředěna na spisy filosofické). Z ostatních oddělení na sebe upozorňuje sbírka rukopisů kněze *Tomáše* svou relativní početností, kodexy děkana *Jana z Dubčan* tím, že obsahují jediná husitika této knihovny atd.

Inventáře kapitulní knihovny jsou však pro nás užitečné i v jiném směru. Jejich stavba a pojetí soupisové práce dává možnost poznání vlastního

8) Srov. přílohu I. a II. k výše citovanému exkursu I.

uspořádání sbírky na místě uložení. Je známo, že středověké soupisy knihoven měly z valné části charakter lokačního katalogu.⁹⁾ V případě olomouckém bylo tomu nepochybně rovněž tak. Svědčí o tom zejména porovnání nejstaršího (1413) a nejmladšího (1435) z uvedených soupisů. Třebaže mezi oběma není poměr obdobný vztahu předlohy a opisu, vykazují v podstatě shodné skupinové třídění a uspořádání jednotlivých kusů. Kodexy jsou zde rozděleny do tří velkých skupin, obvyklých v středověké praxi církevních knihoven. V první jsou liturgické rukopisy a díla patristická, v druhé právní sbírky a literatura, v poslední pak kodexy obsahu naukového a literárního.¹⁰⁾ Pořadí jednotlivých rukopisů uvnitř těchto oddělení je v zásadě rovněž totožné. Pokud se zde objevují odchylky, nejsou nikterak závažné a dají se vysvětlit provozem knihovny. V které době má toto uspořádání počátek (zda je dílem již 14. stol., nebo až počátku stol. 15.), nelze ovšem s určitostí povědět.¹¹⁾

Inventáře si však podržují svoji hodnotu nejen v případě knihovny, ale také pro bližší poznání druhé kapitulní instituce, která nás zde zajímá, tj. archivu. Nejmladší inventář z r. 1435 nám totiž přináší seznam listin podle jejich uložení. Listiny byly chovány ve třech truhlicích (ladula), v 12 pergamenových, resp. lněných pytlících (sacculus) a v jedné krabici (scatula). Listinný materiál nebyl sem ukládán nahodile, bez jakéhokoliv pořádku, nýbrž podléhal určitému třídícímu hledisku. V první z truhlic se nacházely nejstarší listiny a zeměpanská privilegia, v druhé hlavně papežské listiny, různé transsumpty a statuta, v ostatních pak byly uloženy listiny týkající se jednotlivých statků a prebend. Při tom písemnosti, vztahující se k určitému statku, resp. tématu (např. testamenty, feodaliū littere), tvořily společné, uzavřené celky. Bylo tedy k utřídění listin užito systému, se kterým se zcela běžně setkáváme u středověkých církevních archivů.¹²⁾ Je to kombinace pertinence a proveniencího principu, v němž systém pertinence má zřetelnou převahu. Prvé základy k tomuto uspořádání byly položeny již na počátku 14. stol. a systém, tehdy zavedený, se udržel až do doby pořízení našeho inventáře. Svědčí o tom indorsáty dochovaných listin a zejména pak kopíře, pořizované od počátku 14. stol. až do

9) Flodr, Středověké seznamy rukopisů . . ., str. 12.

10) Ostatní oddělení, která má 1435 proti 1413 navíc, jsou v podstatě přírůstky. Srov. níže exkurs I.

11) Pro obojí mluví doklady evidenční práce, jak o tom bude ještě zmínka níže. Stávilme-li proti sobě 14. a 15. stol., máme ovšem v případě první možnosti na mysli především jeho druhou polovinu, kdy již knihovna doznala podstatného rozšíření.

12) Srov. např. H. Schieckel, *Pertinenz und Provenienz in den alten Ordnungssystemen mitteldeutscher Stifts- und Klosterarchive*. Archivar und Historiker. Zum 65. Geb. von H. O. Meisner. Berlin 1956, str. 89n. — *Gesamtinventar des Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivs*. Hrsg. von L. Bittner. Bd. III., Wien 1938, str. 390n.

trřicátých let stol. 15.¹³⁾ Během uvedené doby nedošlo tu k žádným zásadním změnám, schema se pouze zpřesňuje a zdokonaluje – o to se v neposlední řadě přičiňuje narůstající zásoba listin, dosahující v r. 1435 takřka 370 kusů. Pořadí listin v truhlicích nebylo ovšem žádným způsobem fixováno. Pevným zůstávalo jen hrubé rozdělení do truhlic a pytlíků podle naznačeného klíče. Přehled o materiálu, chovaném v archivu, a možnost jeho využití tím však citelně trpěly. Archiv byl pro běžnou potřebu zpřístupňován právě kopiáři, pořizovanými podle potřeb své doby, jejichž struktura je v úzké spojitosti s uspořádáním listin ve vlastním archivu. Veškeré doklady pak svědčí jednoznačně o tom, že archiv v této nejstarší fázi svého vývoje zahrnuje v sobě nejen listiny kapituly, členů kapituly a kapitulních hodnostářů, nýbrž i písemnosti biskupské. Na druhé straně lze pak vidět spojitost mezi archivem a knihovnou. Kde byly oba celky umístěny, z materiálu nevyplývá; lze jen předpokládat, že tomu tak bylo v sakristii nebo v některé z prostor ve věži biskupského chrámu.

O dalších osudech kapitulní knihovny a archivu zůstáváme na dlouhou dobu bez bližších zpráv. Dokonce ani sám materiál nenese stopy nějakých pořadacích a evidenčních zásahů. Vše nasvědčuje poklesu zájmu a péče o archiv a knihovnu. Stav fondů musel být vskutku dosti zanedbaný, když sama kapitula se zabývala touto otázkou ve svém květnovém zasedání v r. 1586.¹⁴⁾ Usnesla se tehdy provést novou registraci písemností a k tomu účelu schválila dvě osoby ze svého středu s přáním, aby se tak stalo co nejrychleji.¹⁵⁾ Výsledek této snahy byl asi nevalný. Neznáme žádný inventář, který by byl vzešel z takového evidenčního úsilí, neschvídčí o něm ani poznámky na jednotlivých písemnostech a nadto nespokojenost se stavem uspořádání je v pramenech pozdější doby nejčastější zmínkou o archivu.

Nejspíše v této době, tj. na sklonku 16. stol., za biskupské správy Stanislava Pavlovského (1579–1598), má svůj počátek odlišení vlastního kapitulního a biskupského archivu. Tehdy totiž dochází k řadě organizačních změn ve správě biskupských statků, kromě jiného také k vytvoření jejich ústřední správy v Kroměříži. Aktový materiál svědčí o tom, že již na počátku 17. stol. takový stav existoval.¹⁶⁾ K vzniku biskupského archivu

13) Je to především nejstarší kopiář, tzv. *Manská kniha biskupství olomouckého*, uložený dnes v býv. arcibiskupském archivu v Kroměříži (sign. Mk 1), který vzniká v 20. letech 14. stol. Dále zde jsou kopiáře, uchovávané dnes v kapitulním archivu: E I 27m (polovina 14. stol.), E I 27p (konec 14. stol.), E I 28 (30. léta 15. stol.). Blíže o nich srov. exkurs II.

14) *Protocolla capitularia*, neúplný sešit, začátek z r. 1586. Nové paginace str. 6, zvl. odstavec „Revideri debet archivum“.

15) Tamtéž: „... ad quod expediendum sponte se obtulerunt reverendi dominus archidiaconus et dominus Pynesius...“

16) Srov. B. Dudík, *Bibliothek und Archiv im fürsterzbischöflichen Schlosse zu Kremsier*. Wien 1870, str. 65. Není pochyb o tom, že se mnohé v této otázce vyjasní studiem počátku arcibiskupského archivu, zejména zvládnutím obsáhlé korespondence, která je zde uložena.

a také knihovny nedochází ovšem rozdělením dosavadních celků, které jsme označovali jako kapitulní. Alespoň se tak nestalo v celém rozsahu. Rozhodně tu musíme ponechat stranou kapitulní knihovnu, která byla úzce spjata s kapitulou a tvořila její vlastnictví. Ostatně stálá biskupská knihovna vzniká v Kroměříži na počátku 17. stol. zcela nově a samostatně.¹⁷⁾ Pokud se týče archivu, zde snad došlo nejvýše k převedení novějšího aktového materiálu, týkajícího se biskupských statků, který mohl mít pro kroměřížskou správu praktický význam. Ostatní písemnosti, především listiny, zůstaly tímto zásahem nedotčeny. Růst biskupského archivu pak spočíval na činnosti biskupských úřadů v Kroměříži.

Za třicetileté války, když se v r. 1642 zmocnila švédská vojska Olomouce a rok nato Kroměříže,¹⁸⁾ byl kapitulní a biskupský archiv přestěhován do Vídně. Za jakých okolností se tak dalo v případě kapitulního archivu a knihovny, bohužel nevíme. Především není jisté, zda vůbec byla přemísťována knihovna, neurčitá je i doba, kdy došlo k přenesení.¹⁹⁾ V každém případě se však dostaly obě kapitulní sbírky do styku se švédským i císařským vojskem.²⁰⁾ K jistým ztrátám tu došlo,²¹⁾ ale jejich rozsah se nejeví — alespoň ve srovnání se seznamy 15. stol. — nadměrný. V každém případě utrpěl archiv a knihovna v uspořádání svých písemností. Můžeme pozorovat, jak také kapitula poměrně záhy poté, kdy se vyhlášením vestfálského míru tvořily reálné předpoklady pro odchod švédských vojsk z Olomouce, usiluje o řádné uložení a zpřístupňování materiálu.²²⁾ Jedním z výsledků této akce — a současně dokladem, že její úsilí bylo opravdové — je

17) Srov. Dudík, I. c., str. 1n.

18) Srov. V. Nešpor, Dějiny Olomouce. Vlastivěda moravská. Brno 1936, str. 160n. — F. Peřinka, Kroměřížský okres. Vlastivěda moravská. Brno 1911, str. 188n.

19) Stalo-li se tak totiž hned na počátku švédského vpádu či až v l. 1643–1644, kdy z Olomouce odchází takřka veškeré duchovenstvo. Srov. Nešpor, I. c., str. 160, 162.

20) Plukovník císařského vojska Albrecht Kapoun byl kromě jiného souzen též za řádění a loupení svých vojáků v kapitulním pokladu a archivu. Srov. Nešpor, I. c., str. 160. Srov. též zmínku o osudech kapitulní knihovny za švédského vpádu v rukopisné práci Buolově o dějinách knihovny (viz níže) na str. 6: „... quod bibliothecam, quae eiusdem praecipuum ornamentum fuit, rapina violatam et ab hoste maximam partem obductam fuisse deprehenderunt. Istud bibliothecae nostrae fatam est profecto omnium maxime miserabile, cum quod ingenti monumentorum thesauro abundasse inter omnes conveniat, quae monumenta Suecis quidem haud unquam alicui usui esse potuerunt, quoniam domesticis plerumque rebus agent et nostram tantum respiciant patriam nobis maxime forent utilitati... Ceterum ea librorum suppellex quamvis potior eius pars in hostium manus inciderit, cum Olomouensis collegii canonicorum decanus, qui eius salvandae provinciam susceperat in itinere ab hoste interceptus bibliothecam sibi praeripi e manibus viderit, ipsius tamen opera factum esse, ut ne tota hostium praeda fuerit...“

21) Patří k nim z rukopisů např. *Horologium Olomucense*, uložené dnes v královské knihovně v Stockholmu. Snad v této době vzaly za své i některé originály listin, uvedené ještě v seznamu 1435, dnes však již neznámé.

22) Kopiař z l. 1649–1659, fol. 96b.

dnes dochovaný inventář listin z r. 1652, zachycující takřka 800 kusů.²³⁾

Příležitostné zásahy nemohly ovšem přinést trvalejší užitek. K tomuto názoru dospěla kapitula po předchozích zkušenostech r. 1661. Navrhovala, aby pro správu archivního materiálu a zřejmě též knihovny byla jmenována zvláštní osoba — archivář. Ten měl mít za úkol uspořádat a sepsat archiválie a případně též pořídit opisy důležitých písemností z biskupského archivu.²⁴⁾ Ustanovení archiváře kapitula sice dosáhla, avšak přístupnost archivu se tím podstatně nezlepšila. Při narůstajícím množství materiálu a zanedbaném stavu archivu patrně nestačil nově zvolený archivář sám zvládnout všechny na něho kladené požadavky, a proto mu byli dáni k ruce dva vikáři.²⁵⁾ Možno tedy říci, že zhruba v polovině 17. stol. byl v kapitulním archivu a knihovně zaveden stav, který si podržel svoji platnost až do nejnovější doby. Byl to čin jistě významný, ovšem nelze si celou situaci představovat tak, že uspořádání písemností bylo napříště plně zajištěno. Třeba počítat s tím, že jak oba vikáři, tak i archivář, který byl vybírán z kanovníků, byli k těmto úkolům určováni, aniž k nim často měli vztah a potřebné znalosti. Je tudíž nasnadě, že bylo nutné občas znovu podnikat revisní a pořádací práce.²⁶⁾

23) „Inventarium instrumentorum et scripturarum reverendissimi fidelis capituli cathedralis ecclesiae Olomucensis die 16. Julii 1652.“ Obsahuje 732 záznamů. Druhé vyhotovení seznamu, pocházející z téže doby, je neúplné. Začíná až č. 46, ale sahá až k č. 792. V tomto, resp. o něco pozdějším období, vzniká další seznam „Extractus revisorum scripturarum et privilegiorum in archivio capitulari cathedralis ecclesiae Olomucensis.“ Obsahuje 533 záznamů v těchto odděleních:

Episcopalia	1—191,
Bona capitularia	1—94,
Litterae foundationum cathedr. eccl. Olomucensis	1—86,
Vicarialia	1—19,
Ad ecclesiam sancti Petri	1—21,
Ad ecclesiam sancti Mauricii	1—5,
Ad ecclesiam beate Marie Virg.	1—14,
Ad ecclesiam sancti Jacobi	1—36,
Extra capitularia	1—67.

24) Kopiář z l. 1651—1665 fol. 188b.

25) Jmenovitě to byli P. Šebestián a Hoffer. Srov. Kopiář z l. 1675—1679 k datu 8. X. 1677 a 29. X. 1677. Vymezení jejich povinností a vztahu k archivu bylo nepochybně obdobné stavu, který byl o sto let později zachycen v kapitulních statutech. Srov. níže. Celá tato akce byla skončena na počátku 80. let 17. stol.

26) K velké takové akci dochází v polovině 18. stol., kdy v r. 1752, zřejmě v souvislosti s vyhořením kroměřížského zámku a přenesením části biskupského archivu do biskupské residence v Olomouci (srov. Dudík, l. c., str. 66), dostává se otázka archivu opět do popředí. Z té doby se nám také dochoval koncept archivní instrukce, uvádějící tehdy připravovanou revisi jako čtvrtou v pořadí (prvá prý byla provedena v r. 1587, druhá v r. 1652 a třetí r. 1680). Tehdy také byly upřesněny povinnosti osob, spravujících archiv a knihovnu, jak jsou zachyceny v kapitulních statutech z r. 1772. Srov. konfirmaci těchto statut Františ-

Nová etapa ve vývoji a správě olomouckého kapitulního archivu a knihovny spadá na sklonek 18. a počátek 19. stol. Je to doba, kdy se kapitulním archivářem stává kanovník Jan Josef baron Buol.²⁷⁾ K své práci přistoupil s nemalým na svou dobu vzděláním a nevšedním zanícením.²⁸⁾ Tyto jeho vlastnosti spolu s neobyčejnou pílí přinesly zvrát v dosavadním stavu

kem II. z 24. února 1791 (sign. E I 3 fol. 97 a násl.; k tomu též rejstřík Buolův pod sign. E I 38):

Caput XIV. De archivario.

Cum inter pretiosa huius almae metropolitanae non immerito et archivum capitulare computandum sit et eius custodia conservacionis et boni ordinis nobis sollicitam curam gerere incumbat, ne ea, quae tempore bellí Sueuici dolenter amissa et ex post magno non minus ac pretioso antecessorum conatu hinc inde in provincia iterum recuperata ac alias de novo acquisita fuere per in curiam et negligentiam vel pro parte vel in totum intereant.

§us I.

Num. 1. Proinde statuimus, ut semper unus confratrum de gremio nostro capitulari in archivarium constituatur et eidem unus de vicariis, et Germanicae et Bohemicae linguae gnarus, adiungatur.

Num. 2. Archivarii et eius adiuncti officium erit, omnia originalia instrumenta, scripta et acta bene custodire, ea in ordine conservare et quae in confuso ad ordinem redigere, materias sub suis rubricis registrare, originalia instrumenta, uti privilegia, contractus, transactiones et his similia, in specialem librum copiare, super omnibus archivi scriptis repertorium sicut super bibliothecae cathalogum librorum formare et nemini quidquam sine pravio scitu et mandato decani vel praesidis extradere. Si vero quid mox praemisso modo extraditum fuerit, petatur a recipiente recognitio in scriptis et restitutio oblivioni non mandetur.

Num. 3. Claves autem tam ab archivo, quam bibliotheca semper apud archivarium canonicum fideliter asserventur et si eiusdem ab ecclesia discedere contigerit, claves vel pro tempore praesidi extrodat.

Adiunctus archivi sequens iuramentum ad manus capituli deponat.

§us II.

Ego N. N. iuro deo omnipotenti, beatissimae Virgini dei genitrici Mariae, sancto Wenceslao, omnibus sanctis et reverendissimo fideli capitulo almae metropolitanae ecclesiae Olomucensis, quod cum ab eodem reverendissimo fideli capitulo in adiunctum archivi capitularis assumptus fuerim, ego concedita mihi scripta capitularia integre, munde et inviolante conservare, custodire et eadem nemini, sive exterorum, sive interiorum absque reverendissimi domini decani aut pro tempore praesidis reverendissimi fidelis capituli expresso mandato pro unius vel alterius directione, usu vel utilitate sive id ad lucrum captandum vel damnum evitandum cedat, singulorum vel communitatis extradere, communicare aut pandere, omnia instrumenta, scripta et acta in ordinem redigere et redacta in bono ordine servare, desuper repertorium formare ac denique in omnibus sincere, fideliter ac diligenter, prout et quantum hoc munus meum requirit, procedere velim. Sic me deus adiuvet, sancta dei genitris, sanctus Wenceslaus et haec sancta dei evangelia. Amen.

²⁷⁾ Joannes Josephus ex liberis baronibus de Buol, metropolitanae ecclesiae Olomucenae praelatus scholasticus infulatus, bibliothecarius et archivarius, supremus scholarum trivialium inspector, archiepiscopalis consistorii assesor et in re scholarum ordinarius referens, apud examina philosophiae in lyceo Olomucensi studentium commisarius caesareo-regius, jak zní celá jeho intitulace, se narodil ve Vídni 14. června 1756. Zemřel 19. května 1825. Srov. Matrika olomoucké konsistofe fol. 16a.

²⁸⁾ Nadprůměrné byly např. jeho jazykové znalosti. Kromě němčiny, latiny a češtiny ovládal řečtinu, francouzštinu a itaštinu. Srov. Matrika olom. konsist. fol. 16a.

archivu a knihovny. O rozsahu jeho díla svědčí nejlépe sám materiál. Jen málo písemností zůstalo bez jeho evidenčních a vysvětlujících poznámek. Buol psal stručné registry a vysvětlivky na dorsa listin, na přídešty a před-
sádky rukopisů, do kopiářů, protokolů i aktového materiálu, pořizoval různé rejstříky a seznamy. Ale ani zde jeho činnost nepřestávala. Pokoušel se též o samostatné historické, diplomatické a kodikologické studie z problematiky materiálu, který spravoval. V archivu se dodnes dochovala v rukopisech (namnoze neúplných) celá řada jeho pojednání.²⁹⁾ Svědčí o tom, že byl dobře obeznámen s materiálem a s příslušnou literaturou.³⁰⁾ Zvláště vynikají jeho drobné studie kodikologické, které zejména svým pojetím předčí i mnohem pozdější pokusy.³¹⁾ Buolova pořadatelská a evideční práce se setkala hned na počátku (1803) s nebezpečnou pohromou — s požárem dóm-
ských věží, kde byl archiv uložen. Archiv se sice podařilo zachránit, ovšem v naprosto chaotickém stavu.³²⁾ Teprve od té chvíle vzniká Buolovo dílo v tom rozsahu, jak je z valné části známe dnes. Jeho výsledky tvořily zá-
kladnu, na níž v 1. pol. 19. stol. byla provedena rozsáhlá reorganizace kapi-
tulního a také biskupského archivnictví.

Podnět k celé této akci vyšel vlastně od Bočka, který společně s Palackým patřil k prvním mimocírkevním návštěvníkům těchto institucí. První kroky byly provedeny již za arcibiskupa Chotka, k uskutečnění však došlo až za jeho nástupce. Podle nové archivní správy, v jejímž čele stál Branowitz, byly vytvořeny tři samostatné celky: 1. arcibiskupský archiv v Kroměříži, 2. kapitulní archiv, 3. konsistorní archiv v Olomouci. V l. 1837—1839 byla provedena zevrubná revize všech archivů a registratur a započato s vlastním pořádáním. Z těchto prací vzešel lístkový katalog rukopisů a zejména obsáhlý šestisvazkový repertář.³³⁾ Tehdy také dochází k poslednímu citel-

29) Srov. zejména: *Commentarii de bibliotheca Olomutii summo s. Venceslai templo contingua, coascripti a...*

Commentarii de manuscriptis codicibus antiquissimis ad divi Venceslai bibliothecae Olomutii editi a...

Commentatio in duos venerandi Henrici Zdikonis VII. Olomucensium episcopi codicillos, quos ex vetusto metropolitanae ecclesiae Olomucenae tabulario in lucem edidit...

30) Tak např. studie o Zdikových listinách ukazují na četných svých místech znalost nejnovějších a tehdy běžných pomůcek (Gruber, Gatterer).

31) Buol při rozboru rukopisu věnuje vždy pozornost psací látce, výzdobě, obsahu a vazbě, podle písma určuje jeho stáří, všímá si zkratk a rovněž tak i přípisků, jejichž věcné údaje identifikuje pomocí archivního materiálu. Klade si otázku, kdy a kde příslušný rukopis vznikl, resp. jakým způsobem se dostal do kapitulní knihovny, a snaží se na ni odpovědět.

32) Z uvedeného vyplývá, že místem uložení archivu zůstala až do počátku 19. stol. chrámová věž. Po požáru byl archiv přenesen do místnosti nad sakristií a v polovině 19. století (1867) do Konventské ul. č. 8.

33) Srov. d'Elvert, *Zur Geschichte des Erzbisthums Olmütz*. Brünn 1895, str. 311. Lístkový katalog knihovny zaznamenává u každého kodexu jeho sign., dobu vzniku, autora díla

nému zásahu do fondů kapitulního archivu. Mezi kapitulním a arcibiskupským archivem je prováděna jakási rozlučka, při níž je do Kroměříže přesunuta kromě jiného materiálu též početná řada listin. Knihovna však i tentokrát zůstala nedotčena.

V tomto stavu setrval archiv v podstatě až do nejnovější doby. Za druhé světové války byl znovu uspořádán dr. Turkem, který též pořídil přehledný inventář. Při reorganizaci celého našeho archivnictví po druhé světové válce byl kapitulní archiv s knihovnou přenesen na počátku padesátých let do dnešního sídla. Tím byla zahájena zcela nová etapa ve vývoji těchto kapitulních institucí, která poprvé vědeckou formou zpřístupní jejich bohatství.³⁴⁾

a jeho název, počet stran, formát a v rubrice poznámky takové údaje, jako je psací látka, přípisky atd. Sepisuje kodexy podle jejich pořadí na místě uložení:

skříň I. .1–35	VI. 257–313
II. 36–74	VII. 314–396
III. 75–130	VIII. 397–450
IV. 131–191	IX. 451–533
V. 192–256	

Totéž pak je dochováno ve formě sešitové, ovšem neúplné (1–396). Pro oddělení A–E (hlavně listiny) jsou k dispozici úplné repertáře včetně osobního a místního rejstříku, dokončené v l. 1850–1852 kanovníkem-archivářem Fürstenbergem, pozdějším olomouckým arcibiskupem. Pro oddělení P–R sestavil r. 1848 dómský vikář Klement Černocho inventář. Uspořádání písemností v archivu a v knihovně dostává v této době svoji nynější podobu. Pokud se týče knihovny, je třeba zde poznamenat, že právě v 40. letech dochází k převazbě kapitulních rukopisů do jejich nynější plátěné charakteristické vazby. Svědčí o tom poznámky děkana Thysebaerta, který z odstraněných starých vazeb přepisoval veškeré záznamy na nich provedené. Srov. např. přední přídeščí kodexu CO 403 nebo CO 487. Do nových vazeb byla převázána čtvrtina dnešního počtu rukopisů.

³⁴⁾ O dnešním rozsahu archivu a knihovny byla již zmínka. Pokud se týče knihovny, jeví se její struktura přibližně takto:

a) časová skladba:

starší 12. stol.	necelé %
12. stol.	4 %
13. stol.	7 %
14. stol.	20 %
15. stol.	42 %
16. stol.	7 %
17. stol.	8 %
18. stol.	12 %

b) obsahová skladba:

liturgické	13 %
theologické	43 %
právní (hl. kanonicko-pr.)	16 %
naukové a literární	12 %
díplomatické	16 %
(převážně patřící do archivu)	

Pramenný základ pro studium olomouckého skriptoria v době Jindřicha Zdíka uchovává tedy kapitulní knihovna. Zásoba rukopisů, které jsou dnes zde uloženy a řadí se podle svých vnějších znaků do doby starší 13. stol., je dosti početná. Můžeme sem v podstatě zahrnout následující rukopisy:

1. CO 24	12. CO 178
2. CO 34	13. CO 181
3. CO 93	14. CO 185
4. CO 96	15. CO 187
5. CO 97	16. CO 190
6. CO 98	17. CO 202
7. CO 128	18. CO 205
8. CO 135	19. CO 207
9. CO 152	20. CO 310
10. CO 174	21. CO 322
11. CO 175	22. CO 364

c) obsahová skladba podle časové proveniencce:

starší 12. stol.	liturgické	25 %
	theologické	75 %
12. stol.	liturgické	12 %
	theologické	80 %
	právní	8 %
13. stol.	liturgické	25 %
	theologické	20 %
	právní	50 %
	naukové a liter.	5 %
14. stol.	liturgické	21 %
	theologické	44 %
	právní	23 %
	naukové a liter.	9 %
15. stol.	liturgické	14 %
	theologické	63 %
	právní	10 %
	naukové a liter.	10 %
	diplomatické	3 %
16. stol.	liturgické	3 %
	theologické	30 %
	právní	5 %
	naukové a liter.	30 %
	diplomatické	32 %
17. stol.	liturgické	1 %
	theologické	9 %
	právní	10 %
	naukové a liter.	10 %
	diplomatické	70 %
18. stol.	právní	1 %
	naukové a liter.	29 %
	diplomatické	70 %

23. CO 400
24. CO 469
25. CO 486

26. CO 579
27. CO 584
28. CO 593

Při bližší prohlídce se nám ovšem tento soubor podstatně zmenší. Zúží se především o rukopisy, které jsou mladšího, resp. staršího data:

- a) rukopisy starší: CO 181 (č. 13)
CO 185 (č. 14)
CO 579 (č. 26)
CO 584 (č. 27)
- b) rukopisy mladší: CO 152 (č. 9)
CO 187 (č. 15)
CO 207 (č. 19)

a dále pak o kodexy, jejichž celkový charakter ukazuje na mimoolomoucký původ:

CO 34 (č. 2)
CO 128 (č. 7)
CO 174 (č. 10)
CO 178 (č. 12)
CO 310 (č. 20)
CO 364 (č. 22)
CO 593 (č. 28)

Pokud se týče právě uvedených kodexů, nelze chápat jejich vyjmutí v tom smyslu, že v dalším rozboru již k nim nebude přihlíženo. Stávají se pouze pro svoji odlišnost druhořadým materiálem, o jehož náležitosti k olomouckému skriptoriu či cizím původu bude možno odpovědně rozhodnout až v závěru celého rozboru. Na druhé straně je ovšem třeba rozšířit seznam jednak o rukopisy uložené v cizích knihovnách, o nichž víme, že pocházejí z Olomouce, nebo alespoň můžeme předpokládat takovou provenienci. Při dnešním stavu zpracování rukopisných sbírek a výzkumu přicházejí v úvahu zatím:

1. Horologium Olomucense – rukopis královské knihovny ve Stockholmu sign. Theol. Mss A 144,
2. Vídeň 2178.

Dále pak zde jsou četné zlomky, které se dochovaly na předešlých a před-sádkách rukopisů a prvotisků kapitulní knihovny. Máme tudíž k dispozici následující materiál:

I.

1. CO 24
2. CO 93

3. CO 96
4. CO 97

5. CO 98	10. CO 205
6. CO 135	11. CO 322
7. CO 175	12. CO 400
8. CO 190	13. CO 469
9. CO 202	14. CO 486

15. Horologium Olomucense

16. CDB I, č. 115
 17. CDB I, č. 116
 18. CDB I, č. 157

II.

1. předsádka rkp.	CO 27	11. přidešті CO 414
2. přidešті	CO 62	12. předsádka CO 444
3. přidešті	CO 92	13. zadní předsádka prvotisku č. 32
4. přidešті	CO 119	14. předsádky č. 40
5. přidešті	CO 216	15. předsádky č. 50
6. předsádka	CO 302	16. předsádky č. 65
7. předsádka	CO 321	17. přední předsádka č. 135
8. přidešті	CO 375	18. přední předsádka č. 151
9. přidešті	CO 408	19. předsádky č. 223
10. přidešті	CO 412	20. Vídeň 2178

III.

1. CO 34
 2. CO 128
 3. CO 174
 4. CO 178
 5. CO 310
 6. CO 364
 7. CO 593
 8. CO 584